

Fotó: Eötvös Szóhadó Zsolt

Az idő CLOXUL írva

Egy új Ransmayr-megjelenés igazi szenzáció, így én is nagy várakozással kezdtem neki a Coxnak. A friss Kleist-díjas szerző korábbi munkái és az új regényről szóló hírek alapján biztos voltam benne, hogy a könyv igazi kuriózum, és hogy imádni fogom.

Első blikkre minden rendben van a könyvvel. Utazunk, mint mindig Ransmayrral. Ezúttal nem Ovidiusként vagy Odüsszeusként, hanem kézművesként, viszont elhagyjuk Európát, és a XVIII. sz.-i Kínába látogatunk, amit a remek borítókép is sugall (Hrapka Tibor munkája). A furcsán félbevágott portré a maga kínai jegyeivel és csonkaságával sejteni engedi, hogy részben kínai vonatkozású lesz ugyan a történet, de lesz itt hozzá még valami más is. A Cox névről látszik, hogy nagyon nem kínai, viszont kapitálisokkal van szedve, ami így rögtön párba vagy ellentétbe kerül a kínai viseletű alakkal. A név és a portré közé esik az alcím, amelyről még nem esett szó, de Ransmayrnál már megszoktuk, hogy mindenre figyelni kell. Az idő múlása alcím kapcsolja össze Coxot és a kínai figurát. Akik között egyébként fontos szerepet kap a regényben a tolmács, őt talán a kissé szokatlan módon címlapra kerülő műfordító, Adamik Lajos képviseli.

A borító így elhivatottan tükrözi a regény négy építőkövét: a *kínai császárt*, aki úgy van mindenütt jelen, hogy közben láthatóan sehol sincs ott; az *angol iparost*, aki bármit képes fogaskerekekkel életre kelteni, leszámítva a rajongásig szeretett lányát, aki meghalt; a *tolmácsot*, aki a két világ között szolgálként próbál nem szolgálni, hanem a kultúrát és gondolkodást magyarázva közvetíteni, aki nélkül senki nem értene a másik szavaiból semmit, bár bizonyos szavak konkrét jelentését nem is mindig ismeri; és végül az igazi főszereplőt, az *időt*, az idő múlását, amelyre valahogy a regény minden szava és epizódja utal és visszautal.

A regény maga olyan, mintha egy hosszú menetelés volna az életért. Kapszkodás az életben maradásért, ami

persze lehetetlen. De Cox feladata is lehetetlen. Az iparos több megbízást is kap, de a végső, igazi megbízás, csak hosszas kint tartózkodás után derül ki. Most mindegy is, mi az. A lényeg benne a lehetetlen. Császároknak és vállalkozóknak azonban semmi sem lehetetlen. Szembeötöl a két figura gondolkodása közötti különbség. A császár úgy gondolja, hogy semmi sem lehetetlen, mert az ő hatalma végtelen, tehát bármit elrendelhet. És itt a bármi szó szerint értendő. A vállalkozónak pedig eszébe sem jut, hogy lehetetlen volna bármit megcsinálni, amit egy megrendelő megrendel és fizet érte. A tolmács szorong, mert tudja, hogy bármit mond, ezek ketten soha nem fogják érteni egymást. Vagy amit megértenek egymásból, az nem szavak szintjén kifejezhető megértés. De neki éppen az volna a dolga, hogy a szavak szintjén csináljon valamit, csak hát, amit el tud mondani, az valahogy lényegtelen. Legyen a kultúra a két ember között bármilyen különböző, álljanak egymástól társadalmilag, mentalitásban a lehető legmesszebb, mégis működik közöttük valamilyen megértés. A kézműves a saját kezével teremti meg az álmaikat, talán ezért van, hogy angol a főhős nemzetisége, mert mégis Defoe alkotja meg a Robinsonnal ezt a vállalkozói archetípust, amely a két kezével teremt világot maga magának. Tökéletes ellentéte a császár, aki legfeljebb elgondolja, de még ki sem mondja az álmait, mégis megvalósulnak. Még az ajtót is kinyitják előtte, a saját kezével legfeljebb verset ír, de azt is csak úgy, hogy a szöveg utána párává foszlik, vagy elég. Nem beszélnek közös nyelvet. A szavak nem igazítják el őket. Ezért van elkeseredve a tolmács. Ő ugyanis észreveszi, hogy minden erőfeszítése hiábavaló, a két ember, a két világ között nem lehet szavakkal tolmácsolni éppen a leglényegesebb dolgokat. De talán éppen azért, mert neki a közvetítés volna a dolga, észreveszi, hogy ők ketten, a császár és a senkiházi iparos nagyon is érti egymást egyfajta szavak nélküli kommunikációval, a halál ellenében nagyon is egymásra

vannak utalva, és hogy ők ketten éppen a másik segítségével remélik legyőzni a legyőzhetetlent. A tolmács tudja, hogy hol a helye, kísérletet sem tesz arra, hogy ezt megfogalmazza akár csak önmaga számára is. Elvégre ő csak egy még nem is különösebben értékes eszköz, ettől a felismeréstől pedig egyre jobban begubózik, elbizonytalanodik, a regény végén rá sem lehet ismerni a hajdan magabiztos és erőteljű duzzadó emberre. Zavarba ejtő a története, mert a kultúrák között átjárás lehetetlenségét sugallja.

Tehát, hogy mi a lehetetlen és mi a valóság, azt a császár mondja meg, nem holmi külső tényezők. Ő szabja meg az évszakok ritmusát, és ha valami esetleg nem az ő parancsa szerint szeretne múlni vagy nem múlni, akkor neki módjában áll átformálni ezt a valóságot. Ransmayr mintegy az olvasót is kiteszi a valóságformálás eme szeszélyének. Cox létező személy volt, tényleg ketyeréket fabrikált, a művei megtekinthetők neves múzeumokban, mint ahogy azt a szerző talán maga is tapasztalta valamelyik útja során. De a történeti személynek más a keresztnéve, nem járt Kínában, nem találkozott soha a kínai császárral, bár találkozhattak volna éppenséggel. Ransmayr kínai útja során szerzett személyes tapasztalatait beépítette a regénybe, a folyók, a táj, a Nagy Fal, a Nagy Csatorna, a Tiltott Város hordozza mindazokat a tulajdonságokat, amelyeket egy világlátott és sokoldalúan művelt, helyben is tájékozódó utazó láthat. Ezek a valóságselemek összekapcsolódnak a félig valóságos, inkább csak hihető és a fikatív, kitalált elemekkel. Az adatolható valóság egyébként sokszor hajmeresztőbb, mint amit a képzelet elgondolni bír. Hajlok arra, hogy a korrump hivatalnokok háborzongató orrcsonkítása éppen elég rémes ahhoz, hogy igaz legyen. Cromwell koponyájának története is hihető valamennyire, főleg, ha arra gondolunk, hogy Ransmayr a maga félnomád létezésével legalább félig Írországban él. Így aztán készséggel elhittem, hogy Cromwell koponyáját megszerezte egy ír hazafi, azzal a becsülettel szándékkal, hogy az egy óraműben „az angol uralom feltartóztatathatlan hanyatlását és végét” demonstrálja. A valóság és fikció ilyen egymásba fonódása, az idegenszerűen írt kínai tulajdonnevek becsapják az olvasót, egyre kevésbé tudni, mi a valóság és a képzelet határa. Valahogy megdolgozza az olvasót a regény, és egy bizonyos ponttól kezdve, mint egy színházban, elhisszük, hogy minden lehetséges. Még az is, hogy a császár egyedül mászkál a hóban. Még az is, hogy valaki örökmozgót eszközöl. A regény hatása arra az ellenmondásra épül, hogy az agyunk egy hátsó traktusában nagyon is tudjuk, hogy mi lehetséges, és mi lehetetlen. Álmunkban is tudjuk, olvasás közben is tudjuk. És ennek az ellentmondásnak az alapján megsejtünk valamit abból rettenetből, amit közönségesen időnek hívunk. Nem az időt értjük meg, hanem azt, hogy ez a két ember mitől fél annyira. Vagy mi az, amitől mindkettő visszadöbben.

A regény szeretne tehát úgy működni, mint egy hatalmas óramű vagy giccsparádé: vannak ezek a fogaskere-

kekkel meghajtott, ékkövekkel kirakott, borzalmas hatványú, akik nyújtogatják a nyakukat, és közben negédes melódiát játszanak... Csak itt minden központi mozgatója a halál, az idő múlása. A regény hatalmas körmondattal finom fogaskerékként szándékoznak vinni a történetet, és minden hatás és kölcsönhatás szépen ki van számítva.

Mintha azonban túlságosan is robusztusra volna méretezve a szerkezet. A regény hihetetlen apparátust mozgató meg, de a mondanivaló nem elég árnyalt vagy mély ehhez. Minden bekezdésben, minden sorban előfordulnak az időre vonatkozó szavak, de annyi van belőlük, hogy ezek óhatatlanul szájbarágósan hatnak. Csak úgy, mint az ellentétük, a mozdulatlanlanságot kifejezni akaró udvari szertartások túlságosan is aprólékos bemutatása, valahogy sok a hókuszpókusz. Tehát nagyon is jó téma a szubjektív idő, csak valahogy nem elég eredeti a megközelítés, sok az ismétlés és van benne egyfajta leegyszerűsítés. Egyébként van a regénynek egy elég nehezen követhető, nyögvenyelő stílusa, amit nem nagyon tudtam mire vélni. Lehet, hogy e mögött a nehézkesség mögött tudatos alkotói szándék áll? Mintegy ezzel is hangsúlyozandó a történet idegenségét?

A regény egyik különös mellékszereplője a császár egyik ágyasa, aki az egész regényben egymagában testíti meg a szexuális vágyat, aki maga az érzékiség. Olyan, mintha delegálták volna rá ezt a szerepet. Például csak neki van az egész regényben illata, hogy ne mondjam testszaga, amely valósággal megigézi Coxot. Az epizód azért különös, mert Cox lánya halála óta teljesen aszexuális lett, és akkor éppen egy ilyen fiatal teremtés, aki egyszerre testesíti meg számára a feleségét és a lányát, hirtelen ilyen hatalmas szexuális erővel hat rá. Egyébként is különös a meglátni és megszeretni egy pillanat alatt egy ilyen kimért és a számítás birodalmában élő ember-től, mint Cox.

Talán a humor, a komikum mellőzése az oka annak, hogy nem marad elég érdekes a sok fennkölt filozófia, a fenség örökös fenségessége a fenségesség birodalmában. Talán a nyelvi humor jelenthetne időnként változatosságot, erre példa a jelen írás címében kiemelt clox, ami egyébként szintén egy kicsit olcsó szójátéknak tűnik a főhős nevével és foglalkozásával.

Nekem furcsa a regény lezárása is, Cox vállalkozott a lehetetlenre, megsínálta, odafáradt a kasszához, felmarta a pénzt, majd távozott.

Összességében a Cox egy fontos író érdekes, de talán nem legsikerültebb regénye, több lehetőség van az ötletben, mint amennyi megvalósult. ■ ■ ■

Mohácsi Árpád (1966): költő, műfordító. Könyvei a Kalligram Kiadónál: *Portugál tenger* (Fernando Pessoa versei), *Kígyóból a kanyar* (Gottfried Benn), *Hannibál búcsúja* (saját versek).